

MEDIČIJEVA ŽIRAFÁ

Marina Belozerska

MEDIČIJEVA ŽIRAFa

i druge priče o egzotičnim životinjama i moći

Preveo sa engleskog Goran Erdei

Mono i Manjana

2007.

Naslov originala
The Medici giraffe
Copyright © 2006 by Marina Belozerskaya

Izdavač
Mono i Manjana

Za izdavača
Miroslav Josipović
Nenad Atanasković

Prevod
Goran Erdei

Lektura
Marijana Mahač

Tehnički urednik
Nenad Đuričić

Štampa
Elvod-print, Lazarevac

Tiraž
1.500

ISBN 978-86-7804-105-1

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.111(73)-32

BELOZERSKA, Marina
Medičijeva žirafa i druge priče o egzotičnim životinjama i moći / Belozerska Marina ;
preveo sa engleskog Goran Erdei. - Beograd : Mono i Manjana, 2007
(Lazarevac : Elvod-print). - 384 str. : ilustr. ; 20 cm
Prevod dela: The Medici Giraffe / Marina Belozerskaya. - Tiraž 1.500.
- Napomene uz tekst.
ISBN 978-86-7804-105-1

COBISS.SR-ID 142324236

POSVEĆENO ODRI,
MOJOJ ČETVORONOŽNOJ INSPIRACIJI

SADRŽAJ

Spisak ilustracija	9
Uvod	11
Slonovi za kraljevstvo	17
Gospodarenje prirodom u rimskim arenama	61
Kako je žirafa pretvorila trgovca u vladara	99
Ljudi-zveri Novog i Starog sveta	141
Carstvo znanja Rudolfa II	187
Crni labudovi Malmezona	237
Više od pukog uživanja	305
Epilog: Čovečuljci u krznenim odelima	371
Zahvalnost	381

SPISAK ILUSTRACIJA

PRVO POGLAVLJE: Srebrna falera na kojoj je prikazan slon pripremljen za rat. Helenistički period.
Ljubaznošću muzeja Ermitaž u Sankt Peterburgu

DRUGO POGLAVLJE: Mozaik koji prikazuje slona ukrcanog na brod. Pronađen je u jednoj rimskoj vili u Vejima (Italija) i verovatno datira iz II veka naše ere. Državni muzej, Karlsruhe.
Fotografisao Kenet Lapatin

TREĆE POGLAVLJE: Đorđo Vazari, *Odavanje počasti Lorencu Veličanstvenom*. Lorencova odaja, palata Vekio, Firenca.
Ljubaznošću muzeja Skala/Umetnička zbirka, Njujork

ČETVRTO POGLAVLJE: Astečki žongler koga je Kristof Vajdic nacrtao u delu *Das Trachtenbuch des Christoph Weiditz von seinen Reisen nach Spanien (1529) und den Niederlanden (1531/32)*, Nirnberg, Nemački nacionalni muzej, rukopis br. 22474. Prema reprodukciji Teodora Hampea, Berlin i Lajpcig; izdanje Valter de Grujter i drugovi, 1927.
Fotografisao Kenet Lapatin

PETO POGLAVLJE: Naslovna strana autora Benedeta Čerutija i Andree Kioka, *Musaeum Francesci Calceolari junioris Veronensis* (Verona, 1622), sa ilustracijom prirodnjačke zbirke Frančeska

Kalcolarija, Rudolfovog savremenika.

Ljubaznošću Instituta Geti, Posebne kolekcije

ŠESTO POGLAVLJE: Žozefinin vrt u Malmezonu prikazan na grbu na naslovnoj strani dela Fransoa Perona *Voyage de decouvertes aux terres Australes* (Pariz, 1807–1816), registarski broj Oc 128.06.5*.

Uz dozvolu Hotonove biblioteke, Univerzitet Harvard

SEDMO POGLAVLJE: Vilijam Randolph Herst ispred fontane sa svojim jazavičarom Helen.

© *Herstov zamak*® ICA State Parks

UVOD

Pre nekoliko godina pročitala sam knjigu Silvija Bedinija *Papin slon*, očaravajuću priču o belom slonu po imenu Hano, kojeg je portugalski kralj Emanuel I 1516. godine poslao papi Lavu X ne bi li ga umilostivio da mu podari monopol nad trgovinom sa Ostrvima začina. Ta mi je priča zaokupila maštu. Životinje kao diplomatski darovi, pomislila sam, kako mudro, savršeno. Što sam više misli i pažnje tome poklanjala, to sam više zapažala kako nas s margina istorije kradom posmatra mnogo egzotičnih životinja. Ako su dakle bile tako dobri i nezaboravni darovi, zašto se tako retko spominju u istorijskim knjigama?

Sada, kada se lako putuje i kada vladaju globalni mediji, egzotične životinje i dalje izazivaju divljenje, ali retko kada nam zbog njih zastane dah. Površno smo upućeni u njihovu ogromnu raznovrsnost i skloni da ih uzimamo zdravo za gotovo. U istoriji su, međutim, kada su životinje iz udaljenih zemalja bile prava retkost, a komunikacija spora, neobične zveri imale moć čudesnog i zastrašujućeg.

Mesopotamski kraljevi su, na primer, umesto poreza koji je trebalo isplaćivati u novcu dobijali zveri iz drugih zemalja, koje su čuvali u prekrasnim vrtovima zvanim *paradiso*i. Po ugledu na ove kraljevske rezervate nastao je Edenski vrt, biblijski raj u kojem je Bog stvorio sve životinje pre nego što je načinio čoveka.

Retke životinje bile su upečatljivi diplomatski darovi zato što ih je bilo teško pronaći. Nastojeći da stekne veći ugled u društvu, porodica Mediči je zahvaljujući braku sklopljenom 1533. godine došla

u srodstvo s francuskom kraljevskom porodicom. Papa Klement II, koji je ugovorio brak između svoje rođake Katarine de Mediči i Anrija II, razmenio je prilikom venčanja niz raskošnih poklona sa svojom francuskom rodbinom. Podario im je skupocene zlatne predmete, drago kamenje, rog jednoroga i tapiseriju s reprodukcijom Leonardove *Tajne večere*. Francuski kralj je uzvratio poklonivši papi pravog-pravcatog lava. Budući da su lavovi milenijumima bili poistovećivani s kraljevima, ova životinja bila je laskav dar Medičijima, porodici koja se od skromnih trgovačkih početaka uzdigla do papskog prestola.

S druge strane, kineski car Sjan Cung Džu Đenšen imao je toliko lavova da je negodovao kada je osamdesetih godina XV veka na njegov dvor poslanstvo sultana Ahmeda iz dinastije Timurida, koja je vladala Samarkandom, donelo još dva. Nasuprot konfučijevskoj tradiciji blagonaklonog primanja poklona od vazala, car je obrazložio da su lavovi beskorisne životinje, preskupe za držanje, i da čak nisu dostojne ni da idu pred njegovim kočijama. Lavovi su mu dojadili.

Na drugom kraju sveta, Akbar Veliki, mogul koji je u XVI veku vladao Indijom, toliko je brinuo o svojim neobičnim ljubimcima da je zapovedio vlastitim lekarima da mu neguju tigrove, geparde, jele-ne i čitavu vojsku od pet hiljada slonova. Pozivao je narod da razgleda životinje, govoreći: „Upoznajte svoju braću, volite ih i poštujujte.“

Dok sam nailazila na ove priče, veliko mi je otkriće bilo razmišljanje ljudi o egzotičnim životinjama i ophođenje prema njima u različitim epohama i na različitim mestima. Kako je Klod Levi-Stros primetio, ljudi su životinjama pridavali poseban status ne zato što su „dobre za jelo“, već zato što su „dobre za um“.

Međutim, kada sam se posvetila pronalaženju priča o sakupljanju životinja, shvatila sam da ne želim da napišem enciklopediju o svim zoološkim vrtovima u istoriji (onima koji žele tako nešto preporučujem delo u tri toma Gistava Loasela pod nazivom *Histoire des Ménageries de l'antiquité à nos jours*, objavljeno u Parizu 1912. godine). Umesto toga, odlučila sam da se pozabavim s nekoliko kolekciona-

ra čija je obuzetost egzotičnim životinjama i postupanje s njima na neki način odražavalo mentalitet i stremljenja doba u kom su živeli. Prilikom istraživanja usredsredila sam se na vladare zato što su kroz istoriju samo bogati i moćni imali sredstva neophodna za nabavljanje i čuvanje retkih životinja. Zoološki vrtovi kakve danas znamo – javne institucije stvorene radi obrazovanja i razonode širokih masa – nastali su tek u XIX veku, i to iz kraljevskih menažerija. Čak i pre nego što su postale privatno vlasništvo u kom su uživali samo povlašćeni – kao u slučaju Montezumine ogromne zbirke životinja, ptica i čudnovatih ljudi iz svih krajeva Astečkog carstva – menažerije su se mogle okarakterisati kao neka vrsta državne institucije. Nadalje, nisu me toliko zanimala zoološke ustanove na čijem su čelu bili odbori, koliko pojedinci koji su iz nekog razloga trošili ogromna sredstva na pronalaženje, hvatanje, prenošenje i čuvanje divljih životinja iz dalekih zemalja.

Zato se ova knjiga sastoji od niza priča koje počinju u drevnoj Aleksandriji, a završavaju se u Nacionalnom zoološkom vrtu u Vašingtonu. Prva govori o tome kako su slonovi pomogli Ptolemeju Filadelfu da stvori kraljevstvo i uvede Aleksandriju u zlatno doba. Sledeća pokazuje kako je Pompej Veliki prikupio na stotine retkih životinja sa osvojenih teritorija i poubijao ih u javnim spektaklima da bi pokazao kako Rim vlada svetom, a on Rimom. U doba renesanse Medičiji, koji su svim silama nastojali da ih svet doživi kao istinsku plemićku porodicu, koristili su egzotične životinje da bi sebe prikazali u lepšem svetlu: Kozimo Mediči je priređivao borbe životinja u drevnom stilu, dok je njegov unuk Lorenc Veličanstveni uvezio neobične životinje da bi učvrstio svoju vlast u vreme političkih kriza.

Priča o velikom zoološkom kompleksu astečkog kralja Montezume i reakciji španskih konkistadora na to – i na same Asteke – govori o nerazgovetnoj i neuhvatljivoj granici između „ljudi“ i „životinja“. Menažerija Rudolfa II, koja je u XVII veku postojala u Pragu, pokazuje kako se u to doba obnovljene očaranosti prirodom mislilo da životinje imaju ključ svemira. Težnja ka razvoju nauke podstaknuta

nacionalizmom odvela je početkom XIX veka francuskog kapetana Nikolu Bodena na opasan put do Australije. Ova spektakularna i katastrofalna ekspedicija ponajviše je koristila Žozefini Bonaparta, koja se nadala da će joj menažerija pomoći da osigura položaj nezavisno od Napoleona.

Početkom dvadesetog veka Vilijam Randolph Herst strastveno je brinuo o svom zoološkom vrtu u San Simeonu, delimično zato što je bio dečaćki očaran četvoronožnim stvorenjima, ali i zahvaljujući predanoj brizi o dobrobiti životinja, što je u to vreme bila opšta sklonost u sve većem zamahu. Naposljetku, priče o džinovskim pandama koje je kineska vlada poklonila Sjedinjenim Američkim Državama pokazuju da tradicija poklanjanja životinja na najvišem nivou međunarodne diplomatije postoji i dan-danas. Pande su istovremeno postale i simbol međunarodne rešenosti da se sačuvaju vrste koje su na rubu istrebljenja – one opravdavaju našu savremenu sklonost da divljim životinjama pripisujemo ljudske osobine, isto kao i kućnim ljubimcima.

Svaka od ovih priča ima svoju temu: govori o tome kako su menažerije služile u praktične svrhe, stvaranju carstava, kako su odražavale divljenje božjim delima ili podsticale istraživanja i naučni rad. Međutim, kroz čitavu knjigu provlače se neka značajnija pitanja: Zašto su egzotične životinje u toliko epoha i u tako brojnim kulturama toliko uticale na ljude? Zašto su smatrane najboljim diplomatskim darovima, najvrednijim blagom kraljevskih riznica, najupečatljivijim simbolima moći i znanja? Kako su stvarale i svrgavale vladare i uticale na shvatanje pojma civilizovanosti?

Životinje su nam korisno ogledalo. Od ubijanja životinja u rimskim arenama pa sve do današnjih nastojanja da se u savremenim zoološkim vrtovima i rezervatima sačuvaju ugrožene vrste, možemo videti kakve su bile ljudske ambicije, ideali, dostignuća i promašaji. Nadam se da ću pričama koje će uslediti pokazati da to kako doživljavamo životinje i kako se ophodimo prema njima baca svetlo na naše vrednosti, brige i stremljenja. Razmišljajući o odnosu koji smo kroz vekove imali s njima možda ćemo otkriti nešto i o sebi samima.

MEDIČIJEVA ŽIRAFÁ

SLONOVI ZA KRALJEVSTVO

Slonovi su ogromnošću zbunjivali u bici i ljude i konje, i uterivali strah u kosti trubljenjem i čudnim svojim obličjem.

VEGECIJE, *Rasprava o vojnoj veštini*

Aleksandrija je 275. godine pre naše ere bila najveći grad Starog sveta i, po mišljenju mnogih, bogatstvom i lepotom nadmašivala je sve druge gradove. Njena velika javna zdanja od vapnenca i uvoznog mermera koštala su čitavo bogatstvo. Široke ulice rashlađivali su prohladni povetarci s mora. Vrtovi u kojima je čitave godine bujalo rastinje oduzimali su dah posetiocima iz predela u kojima je vladala surovija klima. Aleksandrija je bila trgovački centar kome nije bilo ravnog i gde je sve vrvelo od robe i ljudi iz svih krajeva sveta. Njen Muzej i Biblioteka bili su magnet za učene ljude Sredozemlja.

Međutim, kada je sedmog januara 282. godine pre naše ere na egipatski presto došao Ptolemej Filadelf, grad je još uvek bio donekle skromna naseobina čija je budućnost bila neizvesna koliko i budućnost tog dvadesetpetogodišnjeg vladara. Aleksandriju je samo jedan naraštaj ranije osnovao Aleksandar Veliki. Bilo je to još jedno u nizu njegovih nadmenih dela dok je prohodio Istok ne bi li porazio Persijsko carstvo i svet pretvorio u svoj feudalni posed. Kada je Aleksandar umro, 323. godine pre naše ere, grad i egipatsko kraljevstvo preuzeo je jedan od njegovih vojskovođa, Ptolemej. Alek-